

Bengt Pohjanen, a Tornio-völgy nagy írója

Bengt Pohjanen íróról egyelőre még nem sokat tud a magyar olvasó. Észak-Svédországban él, a Tornio folyó völgyében, és anyanyelve a méenkieli (eredeti írásmód szerint meänkieli). Valójában egy virtuális ország állampolgára ő, s ennek a neve *Meänmaa*, ami azt jelenti, hogy 'a mi országunk, a mi földünk'. Ezen a néven nem található a hivatalos térképeken (úgy, ahogy például Csángóföld sem), mégis egy jól behatárolható terület, amelyet valóságos emberek laknak. Észak-Európában fekszik, Fennoskandia félszigetén, és hosszában a Tornio folyó szeli át, amelyet egykor a Svédország és Finnország közötti határrá kényszerítettek. A Pohjanen-féle Meänmaa magában foglalja egyrészt a Tornio folyó völgyének mind a svédországi, mind a finnországi oldalát, de e közösséghez tartozónak tekint mindenkit, aki nyelvíleg a méenkielivel azonosul, bárhol is él a nagyvilágban.

Hogyan vált országhatárrá a Tornio egy egységes finn nyelvterület szívében? Az 1808-1809-es orosz-svéd háború következtében, amely az oroszok győzelmével végződött, a finnek lakta területek jelentős részét elszakították a Svéd Birodalomtól, amelynek több mint hat évszázadon keresztül része volt. A Finnország és Svédország közötti határt a Tornio, a Muonio és a Könkämä folyók mentén húzták meg. A határ családokat és birtokokat hasított ketté. A legnagyobb tragédiát azonban abban kell látnunk, hogy kettévágta azt a finn nyelvet, amelyet évszázadok óta beszéltek ezen a területen. A Tornio keleti partján maradt finnek a fokozatosan kialakuló finn nemzet részévé váltak. A folyó nyugati partján élő Tornio-völgyi finnség pedig nyelvi-etnikai kisebbség lett Svédországban, és az 1880-as évektől kezdve mintegy évszázadon keresztül brutális asszimilációs politikának vetették alá.

Svédországban az 1980-as években kezdődött el a Tornio-völgyi finnt beszélők nyelvi és etnikai ébredése, s ennek legjelentősebb eredményeként nyelvüket, amelynek ők maguk a *meänkieli* ('a mi nyelvünk') nevet adták, sikerült 2000-ben önálló nyelvként elismertetniük. Ennek ellenére ma is súlyosan stigmatizált és veszélyeztetett nyelv.

A méenkieli nyelvi felélesztés legnagyobb és mindmáig legkövetkezetesebb képviselője Bengt Pohjanen. 1944. június 26-án született a Tornio nyugati partján, a pajalai járáshoz tartozó Kassa faluban, finnül beszélő szülők gyermekeként. Az iskola előtti éveket anyanyelvűségében élte meg, majd az iskolában, első osztályosként, meg kellett tanulnia, hogy olyan név, amelyen családja nevezte: Pänktti, nem létezik, hanem az ő „becsületes” svéd neve: Bengt.

A Pohjanen sorsa tipikus Tornio-völgyi finn sors, amely az identitáskeresés hol mélységeken, hol magasságokon kanyargó útján vezetett végig. Először ő is azt hitte (hiszen ezt sulykolták belé már az iskolapadban), mint sokan mások: hogy hazájában boldogulni csakis svéd nyelven lehetséges. Aztán fiatal felnőttként visszatalált felmenői nyelvéhez, és azóta is arra törekszik szépíróként és közéleti személyiségként egyaránt, hogy másoknak is segítsen megtalálni ezt az utat.

Bár a méenkieli nyelvi norma még csak kialakulóban van, szépirodalmat már az 1980-as évek óta írnak ezen a nyelven. A legkiemelkedőbb és legtermékenyebb képviselője Bengt Pohjanen, aki három nyelven, méenkieliül, finnül és svédül publikál prózát, verset, drámát, publicisztikát, operalibrettót, filmszöveget. Pohjanen műveinek alaptémája szülőföldje, a Tornio-völgy, annak története, hagyományai, kollektív emlékezete. Próza- és versfordításai is szép számban vannak. Munkáit többek között orosz, angol, dán, francia, német nyelvre fordítják, és jómagam elsőként magyar nyelvre tolmácsolom.

Pohjanen írta az első szépirodalmi művet méenkieli nyelven, az 1985-ben megjelent *Lyykeri-t* (A Luger). Két évvel ezután, 1987-ben megírta az első méenkieli nyelvű színdarabot, *Kuutot* (Kuuttoók) címmel.

A *csempészkirály fia* Pohjanen önéletrajzi regényének első kötete. Először svéd nyelven készült el, és 2007-ben jelent meg (*Smugglarkungens son*), majd ő maga lefordította, pontosabban újraalkotta méenkieliül 2009-ben (*Jopparikuninkhaan poika*). A regény 2011 nyarán jelenik meg a Koinónia Kiadó gondozásában.

Egy olyan világot rajzol meg benne az író, amelynek mélyén megrázó élmények és feszítő indulatok élnek, elsősorban az etnikai, nyelvi és vallási kisebbségi sorsból fakadók, de ezek a mindennapok felszínére emelkedve békés, humoros történetekké szelídülnek. Pohjanen az elbeszélés, az anekdotázás nagymestere. Olyan, gondosan eltemetett és nemzedékeken keresztül szégyellt Tornio-völgyi emlékeket, frusztrációkat és megaláztatásokat önt művészi formába, amelyekről korábban csak suttogva mertek beszélni. Ki tudja és ki meri mondani mindezt, olyan bravúrral, hogy a humor eszközeinek segítségével a tragikum mélységeiből a katarzisz magaslatára emeli az olvasót.

Külön színfoltja a Tornio-völgyi világnak, hogy a csempészekre igen fontos feladat hárult: ők voltak azok, akik a tiltott áruk mellett a tiltott nyelvet és kultúrát is közvetítették a két országban élő, ugyanazt a nyelvet beszélők között. Az író édesapja, Otto Pohjanen, a legnagyobb becsben tartott csempész volt. Ami a regény hangnemét és stílusát illeti, Pohjanen mesterien váltakoztatja a humort a keserű iróniával, a kemény tárgyilagossággal és a költőiséggel.

Bengt Pohjanen regénye nem kisebbségi és nem regionális irodalom, hanem a világ-irodalom része. Műveiben ott van az, ami összeköti a világ különböző részein élő etnikai kisebbségeket: az a fajta határokon átívelő identitástudat, amelynek meghatározó eleme a másosság, a többségtől való eltérés. Annak a biztos tudata, hogy „a nyelv a lélek ujjlenyomata”, s ebben minden nyelv egyenrangú, függetlenül attól, hogy hányan beszélnek.

M. Bodrogi Enikő